

Ezelsoor

Nieuwsbrief voor de Werkgroep Boekwetenschap – Universiteit Leiden

Jaargang 3, nummer 2

April 2001

Arabische boeken kopen in Cairo

Al vierhonderd jaar lang verzamelt de Universiteitsbibliotheek in Leiden Arabische boeken, op systematische wijze en in grote aantallen. Andere universiteitsbibliotheken hebben niet stilgezeten, maar daar was het steeds óf veel gedurende kortere tijd óf gedurende een lange tijd met kleine beetjes tegelijk. De aanhouder wint natuurlijk: De Leidse UB heeft de grootste en breedst opgezette collectie Arabische boeken van heel Nederland. De Leidse Universiteit koopt niet alleen veel meer boeken dan andere bibliotheken in het land, ze steekt ook meer geld in personeel voor aanschaf en ontsluiting.

Een dergelijk beleid schept zijn verplichtingen: klanten die bij ons een boek niet vinden, kunnen niet bij andere Nederlandse bibliotheken terecht, maar zijn meestal meteen gedwongen uit te wijken naar de andere grote Europese collecties. Bijvoorbeeld de British Library in Londen, de Bodleian in Oxford, de Bibliothèque Nationale de France in Parijs of de Universiteitsbibliotheek van Halle, het 'Sondersammelgebiet' van Duitsland. Wie ooit een buitenlandse aanvraag bij het IBL heeft ingediend begrijpt dat dat een dure en tijdrovende oplossing is. Dat betekent dat voor Leiden de aanschaf altijd een hogere prioriteit heeft gehad dan het gebruik van ingenieuze systemen die er vaak op neerkomen dat men nee verkoopt en op elegante wijze doorverwijst naar verre bureaus.

Die aanschaf is trouwens nooit zonder problemen geweest. In vroeger tijden konden Nederlandse boekverkopers al geen Arabische boeken leveren, behalve als ze hier ter plaatse gedrukt waren. We moesten maar zien hoe we er aankwamen: via diplomaten of Nederlandse handelaren in het Midden-Oosten. Ook nu nog heeft het weinig zin een bestelbon naar Kooijker te sturen.

In de jaren zeventig leek daar eindelijk een goede oplossing voor te komen: in Beiroet

zat de boekhandelaar *Sulayman* die nette catalogi leverde van het beste wat er in de Arabische wereld te krijgen was, en ook nog in het Engels kon corresponderen met onze afdeling Acquisitie. Kortom, iemand met wie je zaken kon doen.

De Libanese burgeroorlog maakte een einde aan deze mooie relatie. De boeken bleven in principe uit Beiroet komen (nadat de militie zich over de uitvoerheffingen ontfermd hadden), maar *Sulayman* was uitgeweken naar Cyprus, en ook het betalingsverkeer raakte volledig ontregeld. Op gegeven moment kwamen er rekeningen die we niet konden betalen; er kwamen boeken die we niet besteld hadden maar die we ook niet terug konden sturen (het postverkeer met Libanon was gestaakt), en uiteindelijk was er een stuwmeer ontstaan van boeken die we wel besteld hadden maar die nooit geleverd waren. Dat is vervelend, want het geldt dat je denkt aan een boek uit te geven moet gereserveerd worden voor de goede dag dat het boek geleverd wordt en de factuur betaald moet worden. Goede raad was duur.

Begin 1987 bezocht Dr. Jan Just Witkam, conservator van de Oosterse collecties van de Leidse universiteitsbibliotheek, de Cairo International Bookfair, georganiseerd door een grote Egyptische semi-staatsuitgeverij. Aan deze boekenbeurs doen uitgeverij en boekhandelaren uit de hele Arabische wereld mee. De boeken worden niet alleen tentoongesteld, ze worden ook met korting aan het publiek verkocht. Dr. Witkam vatte het idee op dat deze boekenbeurs een ideaal jachtterrein zou kunnen worden voor de Leidse universiteitsbibliotheek. Iemand uit Leiden die de taal sprak en wist wat hij moest kopen zou de boeken meteen met korting kunnen afrekenen en meenemen. Een dergelijke methode van 'direct purchasing' heeft als bijkomend voordeel dat je dan de talloze tussenpersonen uitsluit 'die er voor een kleine commissie met een bureau en een telefoon tussen gaan zitten', zoals Witkam het altijd samenvatte. De

Inhoudsopgave

Pagina 2

Tentoonstellingen
en Lezingen

Pagina 3

William Morris -
His Typographical
Influence on Book
Design

Recent
verschenen
boeken

Pagina 4

Boekbespreking
Berichtgeving

Tentoonstellingen
in de Leidse
Universiteits-
bibliotheek

Colofon

Redactie:

N. L. Bartelings
M.C.J. Dekkers
J.M.P. Schaeps
J.J. Witkam

M.C.J. Dekkers
Opleiding Engels
Toestel 2060
dekkersmarieke
@hotmail.com

Medewerkers aan dit nummer:

Thea de Jong
Dr. Arnoud Vrolijk
J.M.P. Schaeps
ISSN 1568-5861

Tentoon- stellingen en Lezingen

Amsterdam,
Rijksmuseum,
t/m 1 april,
*Surimono.
Poëzie & beeld in
de Japanse
prent.*

Baarn, Kasteel
Groeneveld, t/m
1 juli, *De zomer
van 1823.* Geert
Mak in het voet-
spoor van Jacob
van Lennep.

Den Haag,
Letterkundig
Museum, t/m 6
mei, *Rare vogels,
vreemde vrien-
den. De boeken
van Rindert
Kromhout.*

Haarlem, Teylers
Museum, t/m 10
juni, *Ovidius'
Metamorphosen,
grafiek uit de
eigen collectie.*

Leiden, Stedelijk
museum De
Lakenhal, t/m 15
april, *Van ont-
werp naar prent.
Ontwerptekeningen
voor prenten van
Nederlandse
meesters, 1550-
1700, uit het
Leidse
Prentenkabinet.*

Rotterdam, Atlas
van Stolk
(Historisch
Museum), t/m 17
juni, *Erasmus,
van beeld naar
beeldmerk.*

Rotterdam,
Maritiem
Museum Prins
Hendrik, t/m 16
sept., *Alle
haaien,
stripelden op
zee.*

aanschaf zou op redelijk grote schaal moeten plaatsvinden, anders zou het niet mogelijk zijn om de vliegpreis en de verblijfkosten van zo'n Leidse boekenkoper er uit te halen. De vraag was echter: hoe krijg je een grote hoeveelheid boeken Egypte uit? In Egypte is alles verboden, tenzij het uitdrukkelijk is toegestaan, en wie iets wil uitvoeren moet in de slag met de oudste bureaucratie ter wereld.

Uitkomst werd geboden door het Nederlands-Vlaams Instituut te Cairo (NVIC), sinds de jaren zeventig gevestigd in een voorname villa vlakbij het centrum van Cairo en vallend onder het beheer van de Universiteit Leiden. Het Nederlands Instituut bleek bereid om de uitvoerformaliteiten te regelen en om de boeken voor ons te verpakken en naar Leiden te laten verzenden. Ook zou de Leidse boekenkoper onderdak kunnen krijgen in een gastenkamer op het Instituut.

Begin 1988, koud een half jaar na mijn indiensttreding bij de bibliotheek, werd ik er voor het eerst op uitgestuurd om eens te kijken hoe het zou gaan. Elke dag liet ik mij door de chauffeur van het Instituut vervoeren naar het Egyptische equivalent van de RAI in een verafgelegen buitenwijk. Ik liep de stands af van de grote uitgeverij en handelaren uit landen als Egypte, Syrië, Irak, Tunesië en Marokko en kocht alles wat nieuw was en/of mij interessant leek. In januari kan het weer in Cairo heel prettig zijn, zo'n vijftien à zestien graden met een mild voorjaarszonnetje, en de kwaliteit van de hamburgers, de thee en limonade op de boekenbeurs is hoog. De gezellige drukte in de ochtenduren sloeg in de loop van de middag echter altijd om in een ongezellige, krankzinnige drukte, en dan was het tijd om weer eens te gaan. Aan het eind van elke dag stond ik dan op de stoep te wachten met minstens twee grote kartonnen dozen met boeken. Na een tijdje was het geld op en ging ik terug naar huis, de boeken onder de hoede van het Instituut achterlatend. Na ongeveer drie maanden wachten kwamen de postzakken in Leiden binnen: iets meer dan vijfhonderd titels.

Tot nu toe is die methode van aanschaf niet veranderd. Inmiddels hoef ik de boeken niet meer zelf te sjouwen, maar heb ik de hulp van neefjes of zoontjes van de schoonmakers van het Nederlands Instituut, die als een soort koelies achter me aan hobbelen. Het ziet er misschien wel een beetje feodaal uit, maar het scheelt wel veel werk. Ook ben ik

inmiddels een min of meer bekende figuur geworden, want veel Europese bezoekers komen er niet, behalve dan wat mensen van de Europese wetenschappelijke instituten in Cairo en de acquisitie-ambtenaar van de Library of Congress. Afgelopen januari ging ik voor de veertiende maal naar de boekenbeurs, en de eerste pakjes met boeken beginnen al weer binnen te druppelen.

Toch zou Egypte Egypte niet zijn als er niet af en toe iets fout ging, ondanks de professionele hulp van het Nederlands-Vlaams Instituut. Zo brak in 1991, nu alweer tien jaar geleden, plots de Golfoorlog uit terwijl ik in Cairo zat. Nu ligt Cairo verder van Bagdad af dan Amsterdam van Moskou, maar dat verhinderde de vliegtuigmaatschappijen niet om onmiddellijk alle vluchten te staken. De eerste maatschappij die afhaakte was de KLM, de maatschappij waarbij ik een ticket gekocht had. Na twee dagen zoeken en veel telefoneren bleek dat Austrian Airlines als enige maatschappij nog vloog, naar men zei omdat president Kurt Waldheim het zo goed kon vinden met Saddam Husayn en er dus minder risico voor aanslagen zou bestaan. Na betaling van \$100 extra 'risicopremie' mocht ik uiteindelijk mee terug naar Wenen en dan door naar Amsterdam.

In de loop der jaren zijn de Egyptische posterijen sterk in mijn achting gedaald door enkele vervelende incidenten. De eerste maal had een postambtenaar per ongeluk niet 'Leiden - Holland' gelezen op de adreslabels, maar 'Tokyo - Japan'. Waarom lijken al die Europese letters toch zo op elkaar? Het omgekeerde was ook gebeurd, en zo ontving ik een partij boeken bestemd voor het Midden-Oosten Instituut van de Universiteit van Tokyo. Uiteindelijk is het allemaal nog op zijn pootjes terechtgekomen.

Een andere keer waren het de ambtenaren van het Hoofdpostkantoor te Cairo die erin slaagden om al mijn boeken kwijt te raken. Het enige wat ik kreeg waren prachtige verklaringen met kleurige stempels en legeszegels waarop stond dat ik de boeken 'inmiddels in mijn bezit had'. Na talloze telefoontjes van mevrouw Shahdan, de Egyptische bibliothecaresse van het Nederlands-Vlaams Instituut, kwamen de boeken na negen maanden als nog in Nederland aan. Een zware bevalling! Dat was gelukkig de laatste keer dat er problemen waren ontstaan met het verzenden van post uit Egypte.

De afgelopen veertien jaar heb ik op deze veilige en relatief goedkope manier, zo'n acht-duizend Arabische titels kunnen aanschaffen. In sja' Allah zal ik daar nog lang mee doorgaan.

Dr. Arnoud Vrolijk
Conservator Islamitisch Midden-Oosten.

William Morris - His Typographical Influence on Book Design

[Samenvatting van een scriptie geschreven door Thea de Jong, studente kunstgeschiedenis.]

There is a general agreement that William Morris (1834-1896) is one of the most important printers of the modern era and that the establishment of the Kelmscott Press in 1891 was an event of major cultural significance. Throughout northern Europe and the English speaking world the impact of Morris' typographical theories and of the Kelmscott books themselves was widespread. From a quantitative point of view, however, the achievement of the Kelmscott Press does not seem especially impressive. Between 1891 and 1898 it only produced fifty-three books.

For the Kelmscott Press books, the quality of type and its arrangement were important to Morris, in order that these productions might have—in his own words—'a definitive claim to beauty, while being easy to read'. Morris tried to achieve this through 'well-designed type, due spacing of the lines and words, and proper position of the page on the paper'. Morris' theories about book design are rooted directly in the medieval illustrated books of fifteenth-century printers. In 1963, Ruari McLean wrote: 'The Kelmscott books, all uniform in style, did not show how books should be designed in 1890. They were in fact quite unsuitable for reading. If they did not show how books should be designed, what did they show? They showed that books could be magnificent. Kelmscott books are rich and satisfying artifacts, to look at, to handle, and to remember. They caused things to happen'. However, it is a mistake to think of all the Kelmscott books as over-decorated. Most of them are relatively plain, and especially the vellum bindings are simple. The rejection of modern face types, with a revival of older types and ornaments, had begun long before 1891. In this revival the

Chiswick Press, with William Pickering and Charles Whittingham, played an important role. It is evident that Morris borrowed particular ideas from some of his contemporaries. It also can be asserted that a reaction against the enfeebled Victorian book and going back to medievalism was 'in the air'. Morris was not alone in protesting against the modern debasement of printing, nor was he the only one to suggest sensible remedies.

Morris collected illuminated manuscripts and incunabula in order to supply himself with very inspiring and instructive examples. He recognised that 'we must pay homage to the great achievements of the past, not by imitating them, but by closely studying their essential qualities so that we ourselves can fashion beautiful objects'. It is this principle that makes the Kelmscott Press more than a quaint anachronism.

Morris' typographical influence on book design came about in three ways. Morris' Kelmscott Press books inspired other private presses, in Britain, America and elsewhere. The most important private presses in Britain are the Doves press, the Ashendene press, and the Essex House Press. These private presses stimulated and affected commercial book production. The second way is through a desire to make books in accordance with Morris' principles, his typographical theories, which he enunciated in a series of lectures and essays during the 1890s. The third way is through his effect upon the course of type design. In the 1920s, a revolution came about in commercial printing, and Morris' ideas suddenly re-emerged, but now they were being applied to the mass-produced book to raise typographical standards in commercial printing. Stanley Morison, who is seen as one of the leading figures in that revolution, acknowledged this debt to Morris in a lecture delivered in 1944. He has also suggested, that Morris' achievements as a printer were firmly rooted in the much less spectacular work of Pickering, Pugin, and certain other publishers associated with the Oxford Movement.

So, it is arguable to say that, if the Kelmscott Press had never existed, the reformation of printing design would have happened anyway. It had, in fact, already started, in Britain, but also among Americans, before Morris printed a single Kelmscott edition.

Thea de Jong

Recent verschenen boeken

Bert van Selm,
*De Amadis van
Gaule-romans.*
Productie,
verspreiding en
receptie van een
bestseller in de
vroegmoderne
tijd in de
Nederlanden.
Met een
bibliografie van
de Nederlandse
vertalingen.
Leiden, SNL,
2001

Tentoon- stellingen in de Universiteits- bibliotheek

2 maart–29 april
2001

Nederlands
Brazilië in zicht.
De Bahia-
documenten en
de teksten van
Soler en Baro
geïllustreerd met
kaarten en
prenten.

3 mei–15 juni
2001

Saskia en Has-
san gaan
trouwen...
Achnaton
Nassar, een
kunstenaar uit
twee culturen
Catalogus, met
bijdragen van
Achnaton Nas-
sar, Floris
Schreve, Hans
Sizoo en Kitty
Zijlmans
Opening met de
kunstenaar op
donderdag 3 mei
om 16.00 uur

Paul Hoftijzer en Otto Lankhorst, *Druk-
kers, boekverkopers en lezers tijdens de Repu-
blik. Een historiografische en bibliografische
handleiding.* (Nederlandse cultuur in Eu-
ropese context. IJkpunt 1650) Tweede,
herziene en vermeerderde uitgave. Den
Haag, Sdu Uitgevers, 2000.

Nog maar vijf jaar geleden werd de eerste edi-
tie van deze historiografische en bibliogra-
fische studie van het Nederlandse boek uit de
zestiende tot en met de achttiende eeuw ge-
publiceerd. Alom goed ontvangen, raakte de
oplage al snel uitverkocht. Dit is tekenend
voor de groeiende belangstelling voor het
boek en zijn geschiedenis. Door de uitgave
van deze gewijzigde herdruk, krijgt het boek
ook het karakter van een evaluatie van vijf
jaar boekwetenschappelijk onderzoek in Ne-
derland. Dat er veel gebeurt op dit gebied,
blijkt nergens beter uit dan uit de bibliogra-
fie. Maar liefst 168 van de 994 opgenomen
titels zijn verschenen tussen 31 december
1994, de datum waarop de vorige bibliogra-
fie werd afge-sloten, en eind december 1999,
sluitingsdatum voor de nieuwe versie. Hier-
onder zijn tal van bijdragen aan tijdschriften
en opstelbundels, maar ook belangrijke hand-
boeken als de bibliografie van het zestiende
eeuwse boek door P. Valkema Blauw. De bi-
bliografie telt in het totaal zo'n 300 nummers
meer dan de eerste editie. Behalve de 168
nieuw verschenen boeken en artikelen is deze
vermeerdering te verklaren door aanvullin-
gen en door het overbrengen van literatuur-
opgaven vanuit de noten naar de bibliografie.
En om onszelf maar even op de borst te klo-
pen, het is bevredigend te zien dat Leidse on-
derzoekers een aanzienlijk aandeel hebben
gehad in de nieuwe stroom publicaties.

Ondanks de vele wijzigingen en aanvul-
lingen in deze editie blijven de desiderata die
de auteurs in hun *Epiloog* formuleren vrijwel
dezelfde. Het gemis van een 'Geschiedenis
van het boek in de Lage Landen' is uiteraard
nog niet ingelost, maar hieraan wordt ge-
werkt, zij het niet in de oorspronkelijk ge-
dachte vorm van een gedrukte publicatie,
maar in de vorm van een elektronisch infor-
matiesysteem. Een dergelijke historiografie-
bibliografie is bij uitstek geschikt om de vinger
te leggen op lacunes in het onderzoek tot nu
toe. Duidelijk is dat tal van aspecten van de
boekgeschiedenis nog niet of onvoldoende in
kaart zijn gebracht. Het ontbreekt vooral nog

aan een aantal overzichtswerken, zoals van
de Nederlandse boekillustratie, fondsanalyses
van belangrijke uitgevershuizen en bibliogra-
fieën van bijvoorbeeld kranten en tijdschrif-
ten, en andere periodieken.

Een aantrekkelijk aspect van de publicatie
wordt gevormd door de illustraties. Deze zijn
in deze nieuwe editie fors uitgebreid en van
een betere kwaliteit dan voorheen. De zo
aardige portrettengalerij van de 'groten' in het
vak is bijna verdubbeld. Enkele opmerkin-
gen: de gravure op p. 6 is niet door Pieter
Saenredam maar door Jan van de Velde II ge-
maakt, het portret van A. van der Linde (p.
112) is geen foto maar een houtgravure.

De aandacht voor elektronische publicaties
is in het boek gering. De auteurs wijzen in de
inleiding op de instabiliteit van internetsites
(p. xiii). Iets meer aandacht was op zijn plaats
geweest. Niet alleen zijn tal van bibliotheek-
catalogi via het internet beschikbaar, ook is
er steeds meer specifieke informatie over het
boek te vinden. Het is begrijpelijk dat de au-
teurs terugschrikken voor het soms ondoor-
dringbare woud aan informatie dat het World
Wide Web lijkt te zijn, maar in een volgende
editie kan een gids hiervoor niet langer wij-
ken. Het is aan te bevelen, mocht het ooit
tot een volgende editie komen, hiervoor een
gespecialiseerde redacteur aan te trekken. De
uitgever en de redacteurs wacht de opgave
na te denken over een dergelijke continue-
ring. Immers, over 5 of 10 jaar is een nieuwe
stand van zaken gewenst. Al met al zal ook
deze editie onmisbaar blijken voor de boek-
en cultuurhistoricus. Overzichtelijk, nagenoeg
volledig en aangenaam leesbaar mag dit boek
bij geen enkele geïnteresseerde in het Ne-
derlandse boek ontbreken.

J.M.P. Schaeps

Agenda

- Op woensdag 2 mei, organiseert de Werk-
groep Boekwetenschap een excursie naar
de KB te Den Haag. Studenten en andere
geïnteresseerden zijn van harte welkom.
Tijdstip wordt nog bekend gemaakt. Op-
geven bij p.g.hoftijzer@let.leidenuniv.nl.
- Op 31 mei en 1 juni zal in de KB te Den
Haag de conferentie "Digital access to book
trade archives" plaatsvinden. Meer infor-
matie op: [www.let.leidenuniv.nl/wgbw/
access.html](http://www.let.leidenuniv.nl/wgbw/access.html).